

Αιτία και άπαρχή τῶν διαφόρων κινημάτων στην τέχνη στάθηκε σχεδόν πάντα ἡ δίψα για ανανέωση. Τὸ σπάσιμο τῶν παλιῶν τρόπων και ἡ δημιουργία νέων ἐκφραστικῶν μορφῶν. Αὐτὴ ἡ καταλυτικὴ τάση συντηρητικὴ ἢ ἐπαναστατικὴ με φλόμπορο τὴν ἀλλαγὴ με ἔμβλημα τὴν ἀνακαίνιση, βγήκε συχνὰ ἀναμμένη και ἀλαλάζουσα στοὺς δρόμους τῆς ἱστορίας με φρυμένα χεῖλια ἀπὸ τὸν πυρετὸ τοῦ καινούργιου. Πάθος και ἀγωνία συνταράσσουν τὶς ἀναζητήσεις για μιὰ γέννα πὸν ἡ ὁδύνη της και ἡ ὀξύτητά της ὑπερβαίνει ἀκόμα και τὴν ἔνταση τῆς φυσικῆς δημιουργίας. Οἱ νέες αὐτὲς ὁμιλίες βυθισμένες με ὅλες τὶς ρίζες τους στὸ προσωπικὸ ὁρμέφυτο και ἐπηρεασμένες στὸ πλάσιμό τους ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ και κοινωνικὸν ἄνεμο πὸν φυσάει, ἔχοντας για ἀκροτελεύτιο ὄριο τὴ μορφὴ, ἀποτελοῦν τὴν κάθε φορὰ ἕκπληξη, τὸ ποιητικὸ πρωτοκύτταρο. Ἀλήθεια, ἡ ἔκπληξη, τὸ πρωτοξυπνημα τοῦτο πὸν γέννησε τὸ ρυθμὸ, γέννησε και τὴν κάθε φορὰ ὁμιλία τοῦ ρυθμοῦ. Στὸ γίγνεσθαι ὁμως τῶν νέων μορφῶν ποτὲ δὲν πρέπει χωριστὰ νὰ βλέπουμε τὸ ἀνθρώπινο ἀπὸ τὸ ἐποχιακὸ στοιχείο, ἀλλὰ τοῦτα τὰ δυὸ σὰν ἕνα πράγμα συνθετικὰ ἀκέραιο. Και για νὰ ἐξηγούμεθα :

Ἐὰν ὁ Ὅμηρος ἔγραφε σήμερα τὴν Ἰλιάδα του ἢ ὁ Σαίξπηρ τὶς τραγωδίες του, ἐὰν ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἐπλαθε σήμερα τὶς μορφές του, δὲν εἴμεθα βέβαιοι ἂν ὁ τιτανικὸς αὐτὸς κόσμος θὰ στεκόταν στὰ βάρθρα τῆς ἀρχαίας αὐτῆς ὁμιλίας Πάλιωσε λοιπὸν ὁ Ὅμηρος, ὁ Σαίξπηρ, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος και πρέπει νὰ τοὺς γκρεμίσουμε και νὰ βάλουμε στὴ θέση τους τὸ φάντη καρὸ τοῦ μοντερνισμοῦ ; Θαρρῶ πὸς ἀποτελεῖ πιά κοινὸ μυστικὸ για ὅσους ἔχουν τὸν κοινὸ νοῦ πὸς τέτιο πράγμα δὲν ὑπάρχει, πὸς ἂν βρέθηκε κάποτε κάποιος μανιακὸς τοῦ συρρεαλισμοῦ νὰ φωνάξει πὸς τ' ἀνατινάξη τὸν Παρθενῶνα, αὐτὸς και ἡ φωνὴ του ἔπαιψαν ἀπὸ πολὺν καιρὸ νὰ ὑπάρχουν, γιατὶ δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ για τὴν ποίηση. Ὅχι ὁ Παρθενῶνας, ἀλλὰ τὰ ψευτοκλασικὰ κακέκτυπά του, αὐτὰ χρειάστηκε νὰ καταλυθοῦν και νὰ ξεπεραστοῦν.

Γίνεται λοιπὸν φανερὸ πὸς μιὰ ἀνάγκη ἐπιβάλλει κάθε φορὰ τὸ σπάσιμο τῶν παλιῶν μορφῶν ὅταν τοῦτες γίνονται ἐμπόδιο στὴν ἐκφραση τοῦ συναισθήματος. Ὅταν ἡ μορφὴ γίνεται καλοῦπι, ὅταν γίνεται τυποποίηση και ἐπανάληψη χωρὶς βιολογικὴ ἀναγκαιότητα, καταλύεται ἀπὸ τὴν ἴδια ἐσωτερικὴ μοῖρα πὸν κρύβει μέσα στὴ σάρκα της, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐλευθερία της. Διαλύεται και ἐπιστρέφει σ' ἕνα πρωταρχικὸ χάος ἀπ' ὅπου θὰ βγοῦν πάλι ὀργανικὰ οἱ νέες μορφές. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ὀργανικὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ μπερδεύουμε με τὸ αὐτοματικὸ τοῦ συρρεαλισμοῦ, γιατὶ ὁ συρρεαλισμὸς δὲν ἔβγαλε μορφὴ, γιατὶ, παρεχτὸς πὸν πάσκισε νὰ λευτερώσει τὸ αἶσθημα και τὸ λυρικὸ φορτίο τῆς ψυχῆς, ἀρνήθηκε χωρὶς νὰ δημιουργήσει.

Πὸς μπορεῖ τώρα νὰ διατηρεῖ τὶς ἀναλογίες της ἡ μορφὴ ἐνῶ φλέγεται και συνταράσσεται, πὸς μπορεῖ νὰ βγαίνει ἀκέρια ἀναλλοίωτη και ἀμάλαγη ἡ ὁμιλία ὅταν κόβεται ἡ φωνή, ὅταν ἀφαιροῦνται ὅλα τὰ ἐρίσματα τῶν «ἀρμονικῶν συντεταγμένων»;

Δὲν εἶναι λοιπὸν, θὰ μᾶς ποῦν, ὁ ρυθμὸς αἰώνιο, ἀκατάλυτο και σταθερὸ στοιχείο μέσα στὴ φύση και στὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία :

Ὁ ρυθμὸς εἶναι ἕνας ἀλλὰ οἱ ρυθμοὶ εἶναι πολλοὶ και ἡ ὁμιλία τους ἀλλάζει κάθε φορὰ πὸν ἀλλάζει τὸ ἐποχιακὸ κλίμα, κάθε φορὰ πὸν ὁ ἀνθρώπος μεταβάλλει τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἱστορίας του.

Ὁ ρυθμὸς κρούει τὴν προσωπικὴ στιγμὴ τοῦ ἀτόμου ἀλλὰ ταυτόχρονα χτυπάει τὴν πόρτα μιᾶς αἰωνιότητας πὸν πρὸς αὐτὴν ἐφεσιβάλλει τὰ ἐνδιαφέροντά της ἢ τὴν τέχνη. Ὅλα τὰ μεγάλα ἔργα ἔχουν τὴ σφραγίδα τῆς στιγμῆς και τῆς αἰωνιότητας, ἄρα ὁ ρυθμὸς εἶναι ἕνα στοιχείο πὸν χωρὶς αὐτὸ δὲν ὑπάρχει τέχνη. Εἶναι ὁμως ὁ ρυθμὸς δυναμικὸ και ἐλεύθερο στοιχείο κατάλληλο ἀπὸ τὴ φύση του κι ἀνάλογα κατὰ πὸς θὰ χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ τὸ δημιουργό, νὰ χτίσει τὶς μορφές τῆς ὁμιλίας.

Οἱ μορφές εἶναι τὸ ἀντικείμενο τῆς τέχνης ὅταν παίρνομε ἰδεαλιστικὰ τὸν ὄρο ἀντικείμενο και ὑποκείμενο, μὰ ἐμεῖς μιᾶς

ξαρχῆς δηλώνουμε πὸς δὲν εἴμαστε ἰδεαλι-
στές γιατί ἰδεαλισμὸς εἶναι διάσπαση δηλα-
δὴ θάνατος. Οἱ μορφές εἶναι ὄχι μορφολο-
γικὸ αἴτημα ὅπως τὸ ἔφτασε ὁ νατουραλι-
σμός, ὄχι ὄνειρικὸ ἢ ἐξωφρενικὸ παίγνιο
τοῦ συρρεαλισμοῦ. Οἱ μορφές δὲν ἔχουν ὄ-
νομα καὶ ἐκφράζουν μιὰ στιγμή τοῦ συναι-
σθήματος πού γίνεται αἰωνιότητα. Τὸ χέρι
πὺν πέφτει μισοχαλαρὸ μὲ κάποια ἀφέλεια
ἀλλὰ καὶ στερεότητα ἀπὸ τὸν Ambassador
τοῦ Χόλμπαϊν τοῦ νέου ἔχει τὴν ὁμιλία αὐ-
τῆς τῆς στιγμῆς ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ κλασι-
κὸ του περίγραμμα. Γιατί, μὲ ὅποια μέσα
ἅμα τὸ καταφέρνει τοῦτο ὁ καλλιτέχνης, δη-
μιουργεῖ τέχνη. Ὁ Γκρέκο μιλάει μιὰ ἄλ-
λη γλώσσα καὶ ὁ Πικάσο μιὰ ἄλλη. Ἄλλὰ ἐ-
γὼ, ἄς ποῦμε, δὲ μπορῶ νὰ μιλήσω μῆτε
ὅπως Χόλμπαϊν, μῆτε ὅπως ὁ Γκρέκο,
μῆτε ὅπως ὁ Πικάσο. Γιὰ νὰ νιώσουμε τὴν
ἀναγκαιότητα τῆς σύγχρονης ὁμιλίας, εἶναι
ἀνάγκη νὰ καταλάβουμε πὸς ἡ τέχνη εἶναι
φάγωμα καὶ ἀπαιτεῖ γερὸ κύτταρο, γιὰ νὰ
γίνει μέσα στὸ αἷμα καὶ στὴ σάρκα τῆς
βιολογικῆ ἢ συγχώνευση καὶ ἡ ποιητικὴ
μεταστοιχείωσι.

Ἡ τέχνη δὲν ἔπαυε ποτὲ καὶ δὲ θὰ
πάψει νὰ ζητάει τὴν ἀνανέωση, γιατί ἅμα
σταματῆσει θὰ γίνει ἀκαδημαϊσμός καὶ θὰ
πεθάνει.

Κάθε φορὰ καὶ μὲ ἄλλα μέσα τὴ ζητάει
τὴν ἀνανέωση καὶ κάθε φορὰ στρέφεται ἐ-
νάντια στὰ ἴδια τῆς τὰ μέσα ἅμα ἢ νέα ἐκ-
φραση παλιώσει, ἅμα γίνει κι αὐτὴ ἀκαδη-
μαϊκὴ ἅμα πεθάνει, γιατί ἡ τέχνη εἶναι,
ὅπως καὶ τ' ἄλλα φαινόμενα τῆς ἀνθρώπινης
δράσης, δυναμικὸ αἴτημα, αἰώνιο γίνεσθαι.
Ποιὸς θυμᾶται πὸς ἄρχισαν δυὸ ἀπὸ τὰ
μεγαλύτερα ἐπαναστατικὰ κινήματα, ὁ ἐμ-
πρεσιονισμὸς καὶ ὁ συρρεαλισμὸς; Ποῦ εἴ-
ναι τὴν ὥρα καὶ οἱ δυὸ τους; Στὰ μουσεῖα καὶ
στὰ κεφάλια μερικῶν νεοελλήνων ποιητῶν
πὺν δὲν ἔχουν ἄλλο σκοπὸ ἀπὸ τὴν ξενηλα-
σία καὶ τὸ μαϊμουδισμό καὶ πὺν γι' αὐτὸ
ἀνακηρύχτηκαν ποιητές ἢ ζωγράφοι.

Ἄγνοια, ξιπασία, μωρία, μωροφιλοδο-
ξία ἀλλὰ καὶ κακοήθεια.

Κάθε κίνημα ἔχει μιὰ ὥραία ἀρχή, μιὰ
λαμπρὴ ἐξόρμησι, ἀνοίγει ἕνα δρόμο, φτά-
νει σὲ μιὰν ἀκμὴ ὅπου δίνει τὰ καλύτερα
ἔργα του, ὕστερα κατεβαίνει, παρακμιάζει
ξεπέφτει στὴν ἀντιγραφὴ, στὴν εὐκολογρα-

φία. Αὐτὴ εἶναι ἄλλωστε ἡ βιολογικὴ μοί-
ρα τῶν ζωντανῶν πραγματώσεων.

Ὅσοι φωνάζουν γιὰ τὴν «ἱεροσουλία»
ἄς θυμηθοῦν τὴ «Θύελλα καὶ Ὁρμὴ» καὶ
τὴ «Μάχη τοῦ Ἐρνάνη» τοῦ ρομαντισμοῦ.
Τὴν πάλῃ τῆς τέχνης τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὴν
ἀρχαία κλασικὴ τέχνη, τοὺς ἀγῶνες τοῦ
μπαρόκου μὲ τὸν ἀλεξανδρινισμό. Σήμερα
ζοῦμε τοὺς ἴδιους ἀγῶνες καὶ ἴσως μὲ με-
γαλύτερη ἐνταση καὶ πάθος, πὺν θέτουν τὸ
πρόβλημα τῆς μορφῆς δηλαδὴ τῆς τέχνης
αισθητικὰ καὶ ἀνθρώπινα, ἠθικὰ θὰ ἔλεγα
ἂν ὁ ὅρος δὲν εἶχε καταστήσει στὰ χέρια
τῶν ἠθικολόγων ἕνα στενόκαρδο, σχολαστι-
κὸ καὶ ἄδειο αἴτημα.

Ἄλλὰ θὰ μᾶς ποῦν οἱ ἀναζητητές καὶ
οἱ διψαλέοι τῆς μορφῆς, πρὸς ποιά κατεύ-
θυνση νὰ στραφοῦμε; Ποιά τάση ν' ἀγκα-
λιάσουμε; Ποιά μορφὴ ν' ἀναζητήσουμε;
Καὶ πὺν ὑπάρχει μορφὴ; Μὰ δὲ ζοῦμε λοι-
πὸν ξανὰ τὸ κοσμογονικὸ χάος τῆς αὐγῆς
τῆς ἀνθρωπότητας; Δὲν εἶναι λοιπὸν οἱ
καιροὶ μας πρωτόγονοι καὶ χαοτικοὶ καὶ
ἀφαιρετικοί; Δὲν εἶναι κατακλυσμικοί, κα-
ταλυτικοὶ κάθε σάρκας; Καὶ ἔχουν δίκιο ὄ-
σοι μιλοῦν ἔτσι καὶ εἶναι ἀδερφοὶ μας ὄσοι
μιλοῦν ἔτσι.

Καὶ ἡ ἀπάντησί μου θὰ εἶταν τούτη
πάνω κάτω: Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐποχὴ μας καὶ
πρέπει ἢ νὰ τὴν ἀρνηθοῦμε ἢ νὰ τὴ ζήσου-
με. Καὶ ἅμα θελήσουμε νὰ τὴ ζήσουμε καὶ
νὰ τὴν τραγουδήσουμε θὰ ἴδοῦμε πὸς ὅσο
χαοτικὴ καὶ ἂν εἶναι ἔχει μιὰ ἐκφραση, μιὰ
μορφὴ, γιατί καὶ τὸ χαοτικὸ καὶ τὸ ἀγίνω-
το ἔχει μιὰ μορφὴ. Ἐπειδὴ ἡ μορφὴ δὲν
εἶναι τὸ «ὠραῖο» ἀλλὰ τὸ τρομερὸ, τὸ
τ ρ ο μ ε ρ ὀ ὠ ρ α ῖ ο.

Πὸς ὅμως νὰ τὸ ἐκφράσουμε τὸ σημε-
ρινὸ ὠραῖο, πὸς νὰ τὸ τραγουδήσουμε; Βέ-
βαια κανένας κανόνας δὲν ἰσχύει γιὰ μορφὴ
πὺν δὲ ἔγινε ἀλλὰ γίνεται, κανένας νόμος
γιὰ τὸ τ ρ ο μ ε ρ ὀ. Καὶ ὅμως ὑπάρχει
ἕνας νόμος πὺν δὲν εἶναι νόμος γιὰ νὰ ἐκ-
φραστεῖ τὸ συγκαιριανὸ, ἕνας νόμος πὺν τὸν
ἔχασε ὁ συρρεαλισμὸς καὶ πριμιτιβισμός.
Γιατί τὸ ν ὀ μ ῖ μ ο, ὄχι ἐκεῖνο τοῦ μυα-
λοῦ ἀλλὰ τῆς σάρκας, τὸ βιολογικὸ νόμιμο
τῆς συναισθηματικῆς ἐκφρασης μπορεῖ νὰ
δημιουργήσει ξανὰ τὴ λάσπη τοῦ χάους δι-
νοντάς τῆς πρόσωπο καὶ ποιητικὴ ὁμιλία.